

УДК [376.68+377]:81'27

Олена Коротун

ОСНОВНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

Стаття присвячена дослідженню деяких аспектів україномовної підготовки іноземних студентів основних факультетів нефілологічного профілю навчання, що передбачає врахування особливостей компетентнісного підходу до вивчення мов. Виокремлено та обґрунтовано комплекс факторів та принципів, що забезпечують формування комунікативної компетентності студентів-іноземців.

Ключові слова: комунікативна компетентність, студенти-іноземці, фактори, принципи.

Останнім часом постає питання розробки ефективних систем навчання, що мають практичне спрямування. Ці зміни стосуються й проблем підвищення якості освіти іноземних громадян, що отримують вищу освіту в Україні.

Вітчизняна педагогічна наука сформувала власні традиції в організації процесу навчання й виховання студентів-іноземців. Водночас слід зазначити, що певна зміна пріоритетів у стратегічних напрямках розвитку освіти у європейській та світовій спільнотах значною мірою вплинули на характер і зміст підготовки іноземних студентів в Україні. Особливого значення набувають теоретико-методологічні, соціально-психологічні, організаційно-педагогічні та методичні аспекти проблеми формування іншомовної комунікативної компетентності (далі – ІКК) іноземних студентів. Розвиток комунікативно-компетентної особистості передбачає не тільки засвоєння студентами-іноземцями певних мовних знань, а й формування умінь і навичок практичного користування мовою, розвитку умінь спілкування на внутрішньокультурному та міжкультурному рівнях.

Ціла низка факторів, а саме: низька базова підготовка слухачів, пізні терміни заїзду на навчання (якщо йдеться про підготовчі відділення та факультети), відсутність комунікативно-спрямованих навчальних програм, застарілі у методичному відношенні навчальні посібники тощо не дозволяють достатньою мірою вирішити одну з основних задач навчання іноземних громадян – формування ІКК як інтегрованої характеристики особистості студента.

Проблема формування ІКК студентів-іноземців, зокрема виділення та обґрунтування комплексу факторів та принципів, на сьогодні не є

достатньою висвітленою, що й зумовило вибір теми дослідження.

Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що проблемі формування ІКК було присвячено чимало досліджень. Л. Виготський, Б. Ломов, В. Сластьонін наголошували, що мовленнєва діяльність є основною умовою формування ІКК. І. Зимня, О. Леонтєв, С. Рубінштейн, О. Шахнаровський наголошували на спілкуванні як основному чинникові формування зазначеної компетентності. Теоретичні основи ІКК визначаються такими дослідниками, як М. Вятютнев, І. Зимня, Н. Кузьміна, М. Мазо. Проблемі вивчення теоретико-методологічного забезпечення навчання іноземних студентів присвячено праці Т. Дементьєвої, А. Нікітіна, О. Резван, О. Решетової, І. Родіонової, Н. Стеніної, А.-К. Тамеєма, Г. Шевкун тощо.

Велика кількість досліджень, присвячених проблемам формування ІКК, зумовлюється складністю та багатоаспектністю даного феномену. Аналіз літератури показав, що дослідження більшості вчених враховують переважно один з аспектів складного процесу її формування. Так, Л. Вікторова цілком справедливо виділяє «лінгводидактичне конструювання навчального матеріалу (відбір та побудову змісту мовного матеріалу) та вибір засобів, методів та форм організації навчання» [1, с. 19] як одну з педагогічних умов результативного формування ІКК. О. Воскерчян окрему увагу приділяє психологічному чинникові – фактору багатонаціонального багатомовного середовища, який сприяє формуванню ІКК [2, с. 24].

Різні підходи до розуміння даної проблеми зумовлюють уточнення та приведення до єдиної узгодженої системи низки психологічних чинників, тобто таких факторів, які відповідають за психологічний бік процесу та педагогічних умов, які стосуються методологічної частини процесу, що сприятимуть процесу формування ІКК. Для формування ІКК іноземних студентів в межах системного підходу необхідні відповідні організація навчального процесу та створення сприятливих педагогічних умов, під якими розуміються обставини чи обстановка, які можуть сприяти / гальмувати розвиток будь якого явища.

Враховуючи специфіку формування ІКК студентів-іноземців, на особливу увагу заслуговують наступні психолого-педагогічні умови: 1) відбір змісту навчального матеріалу відповідно до пізнавальних можливостей студентів-іноземців; 2) систематична мотивація слухачів щодо ґрунтового оволодіння предметом; 3) створення комфортного лінгводидактичного середовища.

Питання про залучення країнознавчих відомостей в процесі вивчення іноземних мов взагалі неодноразово піднімався флагманами педагогіки в різні періоди. Ще Я. Коменський довів, що вживання слів мови без апеляції до позамовної дійсності призводить до вербалізму, тобто мовець користується лексичними засобами, не вкладаючи в нього адекватного змісту [3].

Відбираючи навчальний матеріал, необхідно зважати на принципи та критерії його відбору. Загальновідомо, що відбір навчального матеріалу зумовлюється цілою низкою факторів, найважливішими з яких є наступні.

1. Відповідність цілям навчання та вимогам навчальної програми. Необхідно мати точно сформульовану мету навчання, точно знати «якій» саме мові ви будете навчати і для «чого» потім ця мова буде використана.

2. Відібраний матеріал має відображати національно-культурну специфіку країни, мова якої вивчається, при цьому перевага надається частотності відібраного лексичного матеріалу та його семантичній цінності.

3. Лексичний мінімум для початкового рівня має містити найпродуктивнішу з точки зору словотворчих моделей лексику, яка при цьому має широку валентну парадигму.

4. Має бути збережений принцип доступності навчального матеріалу для студентів з різним рівнем базової підготовки та адекватного співвідношення рівня складності навчального матеріалу та індивідуальних можливостей студентів.

5. При відборі матеріалу для навчання необхідно дотримуватися принципу професійної орієнтованості.

Диференціація та мінімізація змісту навчального матеріалу має здійснюватися при плануванні навчального процесу та розробці відповідних навчальних матеріалів свідомо та цілеспрямовано, виходячи з конкретних цілей та змісту навчання.

Під мотивацією розуміється або один конкретний мотив, або система мотивів чи сфера, до якої входять потреби, мотиви, мета, інтереси в їхній складній взаємодії. Найбільш повною, на наш погляд, є змістова характеристика її як мотиваційної сфери, що складається із сукупності мотивів, потреб, мети, інтересів. Саме сумарна дія складників мотивації сприяє формуванню у студентів ІКК.

Значення того чи іншого мотиву залежить від багатьох чинників: віку студента, рівня його вихованості, розумових здібностей та інтелектуального розвитку, суспільних, соціальних умов, у яких проходить навчання, від оточення, професійної майстерності викладача, соціальної перспективи навчання. Лише за умов реалізації достатньої мотивації навчальної діяльності можна отримати позитивні результати.

Особливу роль у мотивації учіння студентів відіграє пізнавальний інтерес, наявність якого є однією з головних умов ефективності навчання і свідченням його правильної організації. Враховуючи рекомендації вчених [4, с. 111–114], ми виділяємо декілька основних факторів, які сприяють розвитку пізнавального інтересу: 1) включення студентів у самостійний пошук і відкриття нових знань, розв'язування проблемних завдань; 2) навчальна діяльність, як і будь-яка інша, цікава тоді, коли вона різноманітна; 3) чим більше новий матеріал пов'язаний із раніше

засвоєними знаннями та раніше сформованими інтересами, тим цікавіший він для студентів; 4) навчання повинно бути важким, але посильним; 5) чим частіше перевіряється й оцінюється робота студента, тим цікавіше йому працювати; 6) яскравість, емоційність навчального матеріалу, схвильованість самого викладача суттєвим чином впливають на ставлення студентів до навчання.

Говорячи про наступний фактор, варто зазначити, що лінгводидактичне середовище – це методична даність, спеціальне середовище, «методична система, яка створена з метою навчання на базі об'єктивно існуючих реалій» [5, с. 118], і яка цілеспрямовано сприяє формуванню комунікативної компетентності.

Для спілкування в аудиторії у межах навчальної програми іноземцеві не обов'язково мати високі рівні сформованості ІКК. Це зумовлюється, на нашу думку, двома факторами. По-перше, навчальна діяльність не симетрична. Викладач є не лише учасником спілкування зі студентами, а, насамперед, його лідером, організатором. По-друге, відповідальність за результативність комунікативного акту в межах аудиторії несе викладач, який працює з іноземцем. Це пов'язано зі складнощами, які переживають іноземці в період адаптації до умов навчання та проживання в чужому для них соціальному та культурному середовищі. Завданням викладачів-мовників, що працюють з іноземними слухачами та першими беруть на себе роботу після приїзду іноземців у країну, є максимальне нівелювання труднощів першого адаптаційного періоду та розв'язання за запитом студента всіх побутових, соціальних, та культурних проблем, з якими стикається іноземець у країні. Для досягнення мети можуть використовуватися мова-посередник (англійська, французька, португальська тощо), міміка, жести, малюнки тощо.

На противагу навчальному спілкуванню, відповідальність за результат комунікативних актів, що мають місце на вулиці, в транспорті, у магазині, на базарі, в театрі тощо, повністю лягає на іноземців, адже співрозмовник часто не зацікавлений у з'ясуванні реальних потреб чужинця. Мають місце також непоодинокі випадки расизму, небажання вислуховувати людину, яка говорить нечітко, з акцентом. Усвідомлення важливості, а, зрештою, й необхідності формування високих рівнів ІКК в цьому випадку дозволяють студентам-іноземцям не лише вирішувати свої побутові проблеми та задовольняти соціально-культурні запити, а й користуватися мовою як «інструментом отримання вищої спеціальної освіти та, відповідно визначає ступінь мотивації вивчення іноземної мови» [65, с. 18].

Викладачі, як особи, що впливають на формування продуктивного лінгводидактичного середовища в аудиторії, мають усвідомлювати, що їхня поведінка є важливою складовою навчального середовища (середовища, в якому відбувається оволодіння мовою). Вони грають роль, яку їхнім учням-іноземцям належить імітувати в майбутньому при

використанні мови.

При аналізі детермінант формування ІКК студентів-іноземців варто також сказати про специфічні принципи навчання, а саме: принцип міждисциплінарності, принцип урахування рідної мови, принцип орієнтації на майбутню професійну діяльність, принцип мінімізації мови.

Одним з основних є принцип міждисциплінарності, який зумовлює всі знання, здобуті під час вивчення спеціальних та фахових дисциплін, групувати у певну систему знань, яку можна було б застосувати, вивчаючи будь-який предмет та займаючись будь-якою діяльністю.

Принцип урахування рідної мови дає можливість спрогнозувати труднощі у навчанні вимовної, лексичної і граматичної сторін іншомовного мовлення у навчанні графіки, орфографії, при семантизації мовного матеріалу [7, с. 243].

Принцип орієнтації на майбутню професійну діяльність виявляється у тому, що вивчення лексики, в тому числі й термінологічної, зумовлене життєвою потребою, намаганням постійно вдосконалювати мовлення студентів, збагаченням їхнього словникового запасу залежно від профілю підготовки студентів.

Принцип мінімізації мови полягає у відборі мовних та мовленнєвих засобів для занять: фонетичного, лексичного та граматичного матеріалу; при цьому створюються відповідні мінімуми для різних етапів та профілів навчання.

Значні зміни в освіті на світовому рівні спонукають до переосмислення відповідно до сучасних потреб суспільства фундаментальних складових української системи допрофесійної та професійної підготовки студентів-іноземців. Аналіз проблеми дає змогу зробити висновок, що реалізація оптимальних психолого-педагогічних факторів має на меті забезпечення організаційно-педагогічного і психолого-педагогічного супроводу іншомовної підготовки іноземних студентів в Україні на високому рівні.

Перспективними напрямками досліджень з розробки питань формування ІКК студентів-іноземців є вивчення шляхів активізації пізнавальної діяльності студентів-іноземців з урахуванням специфіки фахової підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Викторова Л. В. Лингводидактическое конструирование учебного материала как условие развития коммуникативной компетентности иностранных студентов / Л. В. Викторова // Проблемы преподавания филологических дисциплин иностранным учащимся. Мат. междунар. научно-метод. конференции 28–29 января 2010 года. – Воронеж. – 2010. – С. 19–22.
2. Воскерчьян О. М. Роль фактора поликультурной студенческой среды в формировании коммуникативной компетенции студентов-иностранцев

- / О. М. Воскерчьян, Л. Д. Бабакова // Проблемы преподавания филологических дисциплин иностранным учащимся. Мат. междунар. научно-метод. конференции 28–29 января 2010 года. – Воронеж. – 2010. – С. 22–25.
3. Коменский Я. А. Мир чувственных вещей в картинках / Я. А. Коменский // Избр. пед. соч. : В 2 т. – М. : 1982. – Т. 2.
 4. Галузьяк В. М. Педагогіка: Навчальний посібник / В. М. Галузьяк, М. І. Сметанський, В. І. Шахов // 2-е вид. випр. і доп. – Вінниця : «Книга-Вега», 2003. – 416 с.
 5. Орехова И. А. Языковая среда : Попытка типологии / И. А. Орехова // Гос. ин-т рус. яз. им. А. С. Пушкина. [Информ.-учеб. центр]. – М. : Гос. ин-т рус. яз., 2003. – 193 с.
 6. Васецкая Л. И. Методика обучения профессиональной русской речи студентов-иностранцев высшего медицинского заведения: дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Васецкая Лариса Ивановна; Запорожский гос. медицинский у-т. – Херсон, 2005. – 311 с.
 7. О. Є. Дем'яненко Роль мовної картини світу в процесі формування полікультурної особистості засобами іноземної мови // Лінгвістична підготовка студентів нефілологічних спеціальностей вищих навчальних закладів у контексті Болонського процесу та загальноєвропейських рекомендацій з вивчення, викладання та оцінювання мов: Матеріали V Міжнародної науково-методичної конференції, 2–3 жовтня 2014 року. – Одеса : Видавництво «ВМВ», 2014. – 384 с. – С. 243–245.